

*DOKUMENTI CENTRALNIH ORGANA SKOJ-a (1919—1925),
Beograd 1989, 719 str.*

U seriji B Izvora za istoriju SKJ — Dokumenti centralnih organa SKOJ-a i revolucionarnoga omladinskog pokreta u Jugoslaviji (koje ime nosi serija B), kao prvu knjigu II. toma (I. tom u toj su seriji Kongresi, konferencije i sednice centralnih organa SKOJ-a i do sada su objavljene tri knjige za razdoblje od 1919. do 1948. godine),¹ pod nazivom Dokumenti centralnih organa SKOJ-a (1919—1925), objavio je Izdavački centar Komunist iz Beograda ove, 1989. godine. Knjigu su priredili dr Ubavka Vujošević, viši naučni suradnik u Arhivu CK SKJ u Beogradu, i dr Vojo Rajčević, znanstveni savjetnik u Institutu za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu. Oboje su poznati stručnjaci-istraživači povijesti revolucionarnoga radničkoga, komunističkoga i omladinskog pokreta, autori niza zapaženih knjiga, rasprava i članaka, kao i kritičkoga prezentiranja historijske građe. Pojavila se nova knjiga izvora za povijest SKOJ-a u razdoblju od 1919. do 1925. godine, objavljeni su prvi put mnogi nepoznati dokumenti i druga građa iz raznovrsne i bogate djelatnosti te revolucionarne omladinske organizacije, prikupljeni iz niza arhiva u Jugoslaviji i inozemstvu. Građa je za objavljivanje priređena s izuzetno znanstvenom akribijom — ne samo u prikupljanju izvora nego i u tumačenju brojnih događaja, pojmova, nedoumica i u dešifriranju pseudonima ili nekih drugih pitanja. Rezultat je rada tih znanstvenika vrlo korisna knjiga za istraživače povijesti komunističkog pokreta u Jugoslaviji uopće, SKOJ-a posebno, a također i za sve druge zainteresirane čitaoce zato što daje detaljan uvid u razvoj SKOJ-a u razdoblju od 1919. do 1925. godine (pogotovo ako se uz tu knjigu radi i na spomenutim knjigama Kongresi, konferencije i sednice centralnih organa SKOJ-a 1919—1924. i 1925—1941, koje su priredili dr S. Cvetković i dr M. Vasić) i po prezentiranim dokumentima i ostaloj građi i po njihovoj znanstvenoj obradi.

Kao što je to već uobičajeno u seriji Izvori za istoriju, na početku knjige, u Predgovoru, priređivači su naveli osnovne probleme u prikupljanju i prezenti-

¹ Kongresi, konferencije i sednice centralnih organa SKOJ-a (1919—1924), Beograd 1984, priredio dr Slavoljub Cvetković; Kongresi, konferencije i sednice centralnih organa SKOJ-a (1925—1941), Beograd 1983, priredili dr Slavoljub Cvetković i dr Mirosljub Vasić; Kongresi, konferencije i sednice centralnih organa SKOJ-a (1941—1948), Beograd 1984, priredio dr Petar Kačavenda. Sve su te knjige iz serije Izvori za istoriju SKJ, serija B — Dokumenti centralnih organa SKOJ-a, i revolucionarnog omladinskog pokreta u Jugoslaviji, tom I.

ranju građu, te u kratkim crtama izložili koncepciju čitavog toma II. Naglasili su da je trebalo uložiti mnogo napora kako bi se pronašli relevantni dokumenti i ostala građa za djelovanje CK SKOJ-a i njegovih tijela i za razdoblje kratke legalnosti (1919. listopad do 1920, prosinac) i osobito nakon prelaska SKOJ-a, uostalom kao i KPJ, u duboku ilegalnost u toku 1921. godine sve do kraja razdoblja o kojem je riječ u toj knjizi. U tu svrhu istražili su priređivači sve važnije arhivske fondove i zbirke u Jugoslaviji od Arhiva CK SKJ do republičkih arhiva, pregledali su i istražili suvremenu omladinsku revolucionarnu štampu (1919—1925). U tom istraživanju našli su i pet do sada nepoznatih brojeva lista »Mladi radnik« iz 1922. godine, te dva broja lista »Mladi boljševik« iz 1925. godine (u Novom Sadu i u Moskvi). Ukazali su na činjenicu da većina izvornih dokumenata nastalih djelovanjem CK SKOJ-a nije sačuvana, zbog neprekidne represije organa vlasti protiv revolucionarnoga omladinskog pokreta i to ne samo u razdoblju ilegalnosti (kad je, npr. 1924. godine, zaplijenjen arhiv Saveza radničke omladine Jugoslavije) nego i u vremenu kratke legalnosti. Organi vlasti plijenili su i uništavali tu arhivu. Ponekad su i sami sudionici pokreta prije hapšenja uništavali dokumente, kako ne bi bilo pisanih svjedočanstava o njihovoj aktivnosti. Zato su ti dokumenti ponajviše sačuvani u suvremenoj štampi, osobito u organu CK SKOJ-a — listu »Crvena zastava«. Međutim, najveći dio izvora, objavljenih u toj knjizi, priređivači su pronašli u Centralnom partijskom arhivu Instituta marksizma-lenjinizma pri CK KPSS u Moskvi. SKOJ je kao sekcija Komunističke omladinske internacionale o svom radu podnosio izvještaje izvršnim organima te međunarodne organizacije. Zatim, pojedini članovi Izvršnog odbora SKOJ-a bili su u osobnoj prepisci sa članovima Izvršnog komiteta Komunističke omladinske internacionale u Moskvi, rukovodiocima Balkanskog sekretarijata i Balkanske komunističke federacije u Beču. Svi ti dokumenti nalaze se u Institutu marksizma-lenjinizma u Moskvi i kao fotokopije u Arhivu CK SKJ u Beogradu. Riječ je o 121 dokumentu koji govore o radu CK SKOJ-a i njegovih tijela u razdoblju 1919—1925. To su mjesečni i periodični izvještaji, razna pisma, informacije, proglašeni i leci, direktivna pisma CK upućena mjesnim udruženjima i rukovodstvima SKOJ-a u zemlji, razne okružnice i uputstva, te članci rukovodilaca SKOJ-a o problemima djelovanja i organiziranja komunističke omladine. Uz njih, u knjizi je objavljeno i nekoliko policijskih prijepisa dokumenata čiji izvornici nisu sačuvani. Dakle, riječ je u prvorazrednoj izvornoj građi do sada nepoznatoj ili neiskorištenoj, pa se već iz toga može zaključiti da je to izuzetno značajna građa za povijest SKOJ-a.

O teškoćama istraživača i uopće o problemima arhivskog istraživanja koje je često daleko od uobičajene slike, pogotovo onih koji ne poznaju ili ne poznaju dovoljno načine i bit arhivskih istraživanja, govori i podatak da su priređivači, radeći na prikupljanju te građe, pronašli i tri rezolucije Centralnog odbora SKOJ-a koje nisu bile uvrštene u prvu spomenutu knjigu prvoga toma te serije. Uvrstili su ih sada u ovu knjigu i tako kompletirali dokumentaciju o radu CK SKOJ-a.

Dokumenti su poredani kronološkim redom: prvi nosi datum 14. listopada 1919. godine, a posljednji 24. prosinca 1925. godine. Objavljeni su u skladu s Osnovnim načelima o izdavanju istorijske građe SKJ i zaključcima Odbora Predsjedništva CK SKJ za izdavanje istorijske građe SKJ. To znači da su doneseni u integralnom obliku (izuzevši samo dva dokumenta u kojima su, zbog ponavljanja skraćeni određeni dijelovi). Popraćeni su izuzetno brojnim napomenama —

ima ih 552, u kojima su objašnjeni događaji ili pojave, povezanost između SKOJ-a i cjeline komunističkog pokreta, govori se i o pojedinim ličnostima, kritički sagledavaju svi ti podaci — dakle sve ono bitno za posao kritičkog objavljivanja historijske građe. Riječ je o pravoj maloj enciklopediji podataka koja govori o opsežnosti posla i o znanstvenoj akribiji priređivača. Mnogi od podataka, odnosno mnoge od napomena, zapravo su izvorni komentari koji se prvi put objavljuju. Sve to potvrđuje već spomenutu konstataciju da je riječ o vrsnoj knjizi u koju su priređivači uložili veliko znanje i silan trud. Dokumenti su popraćeni i kraćim objašnjenjima (u tekstu su obilježena zvjezdicama, a daju se ispod teksta), te fusnotama (u cijeloj knjizi ima ih 474) u kojima se razrješavaju pojedine nejasne ili nečitke riječi, ukazuje na razlike između nacrtu rezolucija i rezolucija, na veze između pojedinih dokumenata, razrješuju pseudonimi i ostali problemi te vrste vezani uz tekst dokumenata ili drugog izvora.

Sadržaj dokumenata i ostalih izvora koji se prezentiraju, uz bogatstvo napomena i fusnota, pokazuje bogatu i raznovrsnu djelatnost ne samo CK SKOJ-a i njegovih tijela, nego i cijeloga revolucionarnoga omladinskog pokreta u sklopu komunističkog pokreta. U kratkom razdoblju legalnosti od kraja 1919. godine, kad je osnovan, do kraja 1920. godine, SKOJ je u sklopu komunističkog pokreta imao zasebno mjesto, ne samo zato što je već odmah od svoga osnutka, za razliku od Partije, djelovao kao revolucionarna organizacija, i po ukupnomu svom programu i po svakodnevnoj aktivnosti, ne doživjevši proces diferencijacije kao u KPJ, gotovo od samoga njezina osnivanja sve do zabrane legalne djelatnosti. Nakon Obznane i Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi, skojevske su organizacije bile, uglavnom, razbijene. Potkraj 1921. godine, uz pomoć KPJ, te se organizacije postepeno obnavljaju i prilagođavaju ilegalnim uvjetima rada, nastojeći i dalje provoditi revolucionarne akcije radničke i druge omladine i često prednjačeći u borbi s režimom. Dokumenti i ostala građa pokazuju te glavne tokove djelovanja SKOJ-a, ali daju i mnogo detalja o pojedinim ličnostima ili događajima, pa tako zorno svjedoče o raznovrsnosti i bogatstvu događanja u relativno kratkom vremenu od 1919. do 1925. godine.

Uz Dokumente u knjizi su objavljeni i Prilozi (što je uobičajeno u seriji Izvori za istoriju SKJ) — ukupno 85 dokumenata i druge izvorne građe. Oni su podijeljeni u dvije grupe. U prvoj su grupi Priloga Dokumenti centralnih organa Saveza radničke omladine Jugoslavije (SROJ) u razdoblju od osnivanja 1922. godine. Tu je objavljeno 78 dokumenata i drugih izvora o toj legalnoj organizaciji, koja je nastala i koja je djelovala pod idejnim vodstvom SKOJ-a, pa predstavlja, zapravo, legalni izraz Saveza komunističke omladine. U toj grupi objavljena su pravila SKOJ-a, razna uputstva i cirkularna pisma, leci i proglosti, zapisnici sa sjednica Centralne uprave, dokumenti Prvog kongresa SROJ-a (10. II 1924) — što sve govori i o djelatnosti te radničke omladinske organizacije koja je u kratkom roku postigla značajne rezultate u okupljanju mladih.

Druga su grupa priloga Dokumenti Komunističke sportske internacionale Jugoslavije (1924—1925). To je riječ o sedam priloga koji govore o Komunističkoj sportskoj frakciji, koja je bila pod vodstvom SKOJ-a, i bila povezana sa Crvenom sportskom internacionalom. Ti su izvori do danas malo poznati — kao, uostalom, i cijela ta aktivnost SKOJ-a u organiziranju radničkog sporta.

I Prilozi su popraćeni napomenama — ima ih 121, kraćim objašnjenjima (naznačenim, zvjezdicama), te fusnotama — u kojima se tumače manje poznati do-

gađaji, pojave, ličnosti i daje uvid u sam izvor, dakle uz istraživački posao historičara i tu je obavljen arheografski posao stručnjaka arhivista.

I Dokumenti i Prilozi, osim njih desetak, u toj se knjizi prvi put objavljuju, pa i taj podatak govori o njezinoj vrijednosti, i za istraživače, i za druge zainteresirane čitaoce.

Tako je tom knjigom kritički obrađenih izvora historiografija dobila novi vrijedan rezultat upornoga, sistematskog rada dvoje istaknutih stručnjaka. Pokazali su kako se jedan, u nas pomalo zanemaren posao, tj. kritičko objavljivanje građe može izvesti s velikom preciznošću i akribijom. U. Vujošević i V. Rajčević su tom knjigom pridonijeli produbljivanju znanstvenih spoznaja o Savezu komunističke omladine Jugoslavije, važnom dijelu komunističkog pokreta, pronalazivši te brojne važne dokumente i ostale izvore i ukazavši na njihovo značenje i na značenje povijesnih pojava o kojima govore.

Bosiljka Janjatović

KAELBE HARTMUT (1986): Industrialization and Social Inequality in 19th-century Europe, Berg Publishers, Leamington Spa/Heidelberg

U povijesti gospodarstva obično se izdvajaju dva 'duga' stoljeća. Prvo je 'dugo šesnaesto stoljeće' u kojem se uspostavlja kapitalističko svjetsko gospodarstvo a drugo je 'dugo devetnaesto stoljeće' čiji je jedan vid predmet ove knjige. Potonje počinje prvom industrijskom revolucijom, recimo 1780, a završava drugom industrijskom revolucijom, recimo 1914.

Zašto je ovo stoljeće izdvojeno kao posebno važno očito je. Jer ne samo da su se tada zbivale važnije promjene nego inače, već je tada oblikovan svijet u kojemu živimo, mnogi događaji našeg stoljeća imaju neposredni korijen u devetnaestom a i 'naočale kojima promatramo svijet' uvelike su tada oblikovane. Možda baš zbog te važnosti, to je stoljeće, uz koje su vezane mnoge opće teorije (recimo Marxova ili Rostowljeva da se spomenu samo dvije) i shodno tome mnoga pojednostavnjenja koja ukalupljaju stvarnost u 'velika tumačenja promjena'. Osim općih, važnost devetnaestog stoljeća potakla je i mnoge posebne teorije, one koje nemaju želje objasniti sve i od početka, već ponešto i za određeno vrijeme. Razumljivo je da je posebnost 'dugog devetnaestog stoljeća', zajedno s time da za to vrijeme imamo na raspolaganju, komparativno gledano, obilje povijesnih vrela, dovela do mnoštva istraživanja. No, jedno područje nije imalo primjerenu mu pažnju. Riječ je o društvenim i gospodarskim nejednakostima, područje kojim se bavi knjiga koju ovdje prikazujem. Jer, kako nas upozorava Kaelbe, dok postoje istraživanja koja se, uzgred ili putem nadahnutih opaski, bave nejednakostima veoma je malo onih kojima su one baš u središtu pažnje, »[...] istraživanje razvoja društvenih nejednakosti otkriva nam čudnu prazninu [...]« (1).